

УДК 339.56

Бондаренко Л. М.

Гуржій Н. Г.

Соломіна Д. С.

Харківський національний економічний університет імені С. Кузнеця

АНАЛІЗ СТАНУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті розглянуто основні показники, що характеризують зовнішньоекономічну діяльність України. Визначено динаміку експортно-імпоротної діяльності, подано її структуру та географічну спрямованість. На підставі проведеного аналізу визначено основні проблеми та тенденції розвитку, а також висвітлено подальші перспективи зовнішньоекономічної діяльності України.

Ключові слова: експорт, імпорт, зовнішньоекономічна діяльність, євроінтеграція, розвиток міжнародної діяльності.

Постановка проблеми. В сучасних умовах трансформації світового простору в єдину економічну зону найважливішим аспектом інтеграційних процесів держави є ефективна зовнішньоекономічна діяльність, обумовлена техніко-технологічним вдосконаленням виробництва вітчизняних підприємств з урахуванням конкурентних переваг на світовому ринку товарів і послуг, а також форм і методів міжнародних економічних відносин. Розвиток зовнішньоекономічного сектору України припадає на період, коли світові ринки не тільки сформовані, але й поділені між основними суб'єктами міжнародної господарської діяльності. У цих умовах країні непросто знайти свою ринкову нішу і посісти гідне місце у світовому економічному просторі. Саме тому проблема аналізу стану та пошуку подальших перспектив розвитку зовнішньоекономічної діяльності України є актуальною і потребує наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання проблеми розвитку зовнішньоекономічної діяльності України представляє значний інтерес як для вчених-теоретиків, так і для науковців-практиків. Найбільш ґрунтовно свої позиції щодо цієї проблеми висвітили Н.М. Тюріна [1], Л.Н. Черчик [2], О.В. П'янкova [3], Л.О. Солошенко [4], К.С. Солонінко [5] та інші вчені.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість досліджень, недостатньо докладно розглянуто проблеми розвитку зовнішньоекономічного сектору країни в розрізі сучасних умов господарювання.

Мета статті полягає в аналізі основних показників та виявленні проблем зовнішньоекономічної діяльності України, а також проектуванні тенденції її розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним з основних факторів розвитку національної економіки є зовнішньоекономічна діяльність, а її сучасна концепція не тільки включає аспекти міжнародної торгівлі товарами та послугами, але й забезпечує злагоджену роботу національних підприємств з глобальними компаніями у фінансових, виробничих, науково-технічних, інноваційних та інших напрямках.

Стан зовнішньоекономічного сектору країни можна охарактеризувати сукупністю економічних показників, отже, в роботі розглянуті абсолютні та структурні показники. Динаміку стану та аналіз зовнішньоекономічної діяльності України за основними показниками представимо у вигляді таких діаграм (рис. 1).

Згідно з даними Державної служби статистики України (рис. 1) обсяги експортно-імпорتنних операцій за аналізований період значно зростають.

З 2013-2016 рр. імпорт в Україну хронічно випереджає експорт, тому сальдо має від'ємне значення, що є поганою тенденцією, оскільки надмірний імпорт сприяє наводненню ринку імпортованими товарами, утиску інтересів вітчизняного виробника. Така тенденція пов'язана з нестабільною економічною та політичною ситуацією в країні.

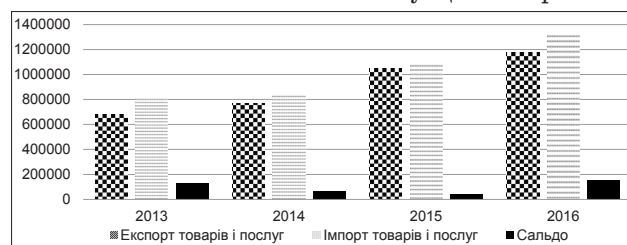

Рис. 1. Динаміка обсягів експорту та імпорту товарів і послуг України, млн. грн.

Джерело: [6]

В табл. 1 розглянемо товарну структуру зовнішньої торгівлі за 2016 р. Згідно з наведеними нижче даними в Україні незадовільна структура експорту, оскільки переважають сировинні матеріали та напівфабрикати, що свідчить про екстенсивний шлях розвитку, який призводить до швидкого виснаження природних ресурсів країни.

Зокрема, у 2016 р. збереглися тенденції попередніх років за значною частиною зернових культур (16,7%), мінеральних продуктів (7,5%), чорних металів (19,9%). На всі машини, обладнання та механізми доводиться 10,0%, цей показник має незмінне значення з 2014 р. Готові харчові продукти в загальній структурі експорту складають лише 6,7%. Основу товарної структури імпорту становили мінеральні продукти (21,6%), механічні та електричні машини (20,1%), продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості (14,3%).

Слід зазначити, що для України характерні низькі показники експорту високотехнологічних товарів. Це вказує на те, що основні конкурентні переваги української економіки пов'язані з перевагами у вартості природних ресурсів і робочої сили [1, с. 23].

Географічна структура ринків експорту та імпорту України приведена на рис. 2, 3. Згідно з наведеними нижче даними з кінця 2012 р. простежується значний спад у структурі експорту та імпорту товарів. У 2016 р. найбільші обсяги експорту припадали на країни ЄС (34,8%), Азії (32,5%), а також країни СНД (20%). Позитивне сальдо збереглося з країнами Азії та Африки, однак воно значно менше, ніж від'ємне з іншими країнами.

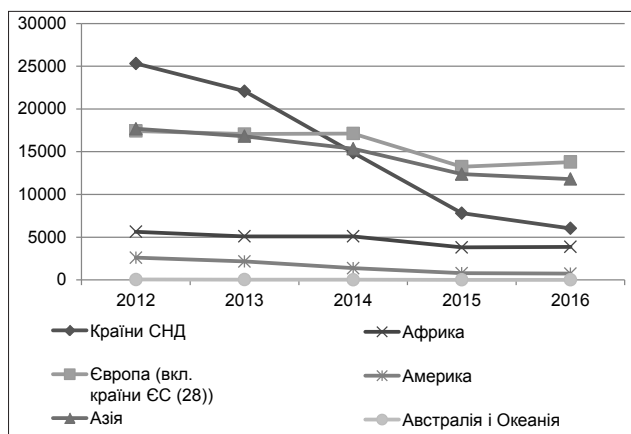

Рис. 2. Географічна спрямованість і обсяги експорту товарів, млн. дол. США

Джерело: [6]

У 2014-2015 рр. експорт в Російську Федерацію скоротився на 10 млрд. дол., тобто в 3 рази (з 14,8 млрд. до 4,8 млрд.), що є результатом погіршення політичних взаємовідносин, а також жорсткого нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності з боку російського уряду. Експорт у країни ЄС за аналогічний період не тільки не збільшився, але й має тенденцію до скорочення, а саме з 16,8 млрд. дол. до 13 млрд. дол.

Незначне зростання експорту у 2016 р. в країни ЄС показує, що угода про Асоціацію України з Євросоюзом не здатна привести її до економічного росту. В рамках економічної частини Угоди Україні надано квоти на безмитне ввезення продукції з 36 товарних груп.

Основними партнерами України у 2016 р. були РФ (майже 13% від загального експорту), Туреччина (7% від загального експорту), Китай (6%), Єгипет, Італія, Польща (по 5% від загального експорту), Індія (майже 4%), Німеччина (3,4%), Іспанія (майже 3%) тощо.

Серед причин скорочення експорту слід назвати зниження світових цін на сировинні товари, неспри-

ятливу кон'юнктуру світового ринку, зміну пріоритетів щодо партнерства у зовнішній торгівлі, скорочення обсягів співпраці з історично пріоритетними імпортерами, посилення вимог зовнішніх ринків щодо якості вітчизняної продукції, посилення валютного контролю за імпортними операціями [3, с. 67].

Про географічну структуру імпорту товарів можна зазначити, що з 2012 р. обсяги значно скоротилися, що характерне для нинішньої економічної ситуації в країні. У період 2014-2015 рр. імпорт товарів зменшився з усіх великих країн-партнерів, а саме з Китаю на 25,7%, Росії на 41% (за від'ємного сальдо), Німеччини на 21,8%, Франції на 26,7%, Італії на 32,3%. США на 23,2%.

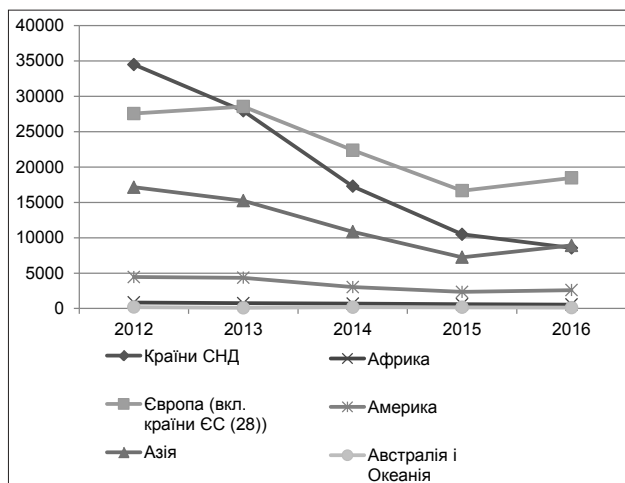

Рис. 3. Географічна спрямованість, обсяги імпорту товарів, млн. дол. США

Джерело: [6]

У 2016 р. імпорт товарів з РФ в Україну склав 19,97% від загального обсягу імпорту, з Німеччини – 10,60%, з Китаю – 10,05% тощо. Загалом обсяги імпорту товарів з країн СНД, Європи та Азії становлять 93%

Причинами суттєвого зменшення імпорту є зниження купівельної спроможності населення

Таблиця 1

Товарна структура зовнішньої торгівлі у 2016 р.

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	Експорт			Імпорт		
	тис. дол. США	% до 2015 р.	% до загального обсягу	тис. дол. США	% до 2015 р.	% до загального обсягу
Усього	36 361 711,2	95,4	100,0	39 249 797,2	104,6	100,0
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	775 036,9	94,1	2,1	626 279,1	114,2	1,6
II. Продукти рослинного походження	8 093 693,7	101,5	22,3	1 284 816,5	112,1	3,3
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	3 962 975,8	120,1	10,9	245 957,3	134,9	0,6
IV. Готові харчові продукти	2 450 096,2	99,3	6,7	1 734 013,9	107,9	4,4
V. Мінеральні продукти	2 728 764,8	88,0	7,5	8 495 024,4	72,7	21,6
VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	1 558 173,2	73,1	4,3	5 619 505,4	112,2	14,3
XV. Недорогоцінні метали та вироби з них	8 338 854,6	88,0	22,9	2 306 476,1	115,1	5,9
72 чорні метали	7 247 249,2	89,7	19,9	798 499,8	116,4	2,0
XVI. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	3 637 946,0	92,3	10,0	7 889 365,2	125,8	20,1
XVII. Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	555 659,8	81,8	1,5	2 959 494,7	169,7	7,5

Джерело: [6]

України, скорочення потреби у високотехнологічному імпорті, викликані девальваційними процесами, посиленням протекціоністських заходів, загостренням військових конфліктів на території промислового виробництва.

Таким чином, аналіз зовнішньоекономічної діяльності України показав, що зовнішня торгівля з економічно розвиненими країнами має більшою мірою від'ємне сальдо, а позитивне значення спостерігається з країнами, що розвиваються.

На сучасному етапі міжнародне співробітництво України відбувається в таких формах: науково-технічне співробітництво; міжнародна кооперація; надання кредитів і позик, зокрема безвідплатних; створення спільних підприємств; спеціалізація і передача науково-виробничого досвіду; торгівля технологіями або спеціалізація на виробництві комплектуючого обладнання; спільна участь зацікавлених країн у розробці багатих природних ресурсів; іноземні інвестиції як найважливіша форма стимулювання розвитку економіки країни; міжнародний туризм; культурні зв'язки між країнами світу [4, с. 176].

Проведене дослідження показало, що сьогодні з досить значної кількості проблем на шляху розвитку ЗЕД в Україні найбільш гостро постали такі:

- домінування імпорту над експортом країни протягом п'яти років, що характеризує високий рівень залежності національної економіки від інших країн;

- політична та економічна нестабільність у державі, що чинить великий вплив на розвиток міжнародних відносин, налагодження ділових зв'язків, ефективність зовнішньоторговельної політики;

- нестабільність законодавчої бази та законодавства загалом, а також неефективність державного регулювання ЗЕД;

- позиціонування України на світовій арені як країни обробної промисловості і аутсорсингу, що не дає змогу вітчизняним підприємствам посісти більш вагоме місце в ланцюжку доданої вартості, а сприяє лише отриманню прибутків на початковому етапі формування вартості;

- те, що експорт високотехнологічної української продукції становить лише 6% від загального експорту промислових товарів, основна частка припадає на сировину і продукти низького ступеня переробки (згідно з даними за 2016 р., чорні метали в загальному обсязі експорту займають 19,7%, а вироби з них – лише 2,0%; зернові культури складають 15,6% загального експорту, а готові продукти із зерна – лише 0,4%);

- низький рівень інвестиційної привабливості (87 місце в рейтингу BDO) і несприятливий інвестиційний клімат, що не дають змогу отримати достатню кількість фінансових ресурсів для розвитку підприємств, впровадження сучасних технологій та інновацій, технічного переозброєння, наукових розробок;

- невисокі обсяги зовнішньої торгівлі навіть порівняно з країнами СНД, вартісні обсяги середньомісячного експорту товарів в Україні у вимірі

на душу населення в кілька разів нижче, ніж в країнах Європи.

Таким чином, наведені вище проблеми впливають на економічну діяльність і конкурентоспроможність країни. Також потрібно зазначити, що головною перспективою розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України має стати створення поглибленої зони вільної торгівлі між країнами ЄС та Україною, що стане етапом спільного економічного простору, який буде охоплювати торгівлю товарами, послугами тощо.

Найважливішим завданням інтеграційного процесу є співробітництво з різними міжнародними організаціями та фінансовими інституціями. Ця співпраця спрямована на розвиток економічних, соціальних та геополітичних процесів в Україні. Інтеграція України у світовий простір має позитивні та негативні наслідки. Перш за все пріоритетним напрямом у розвитку інтеграційних процесів України є становлення позитивного економічного та політичного іміджу держави на світовому ринку [5].

Додатковим вагогим стимулом та мотиваційним фактором внутрішніх реформ України є перспектива членства в ЄС. Тому цивілізоване врегулювання всіх внутрішніх та зовнішніх неузгодженостей має стати основою глобальних зрушень країни. Від інтеграції України до ЄС виграє уся Центральна Європа, адже після розширення Європейського Союзу за рахунок країн Центрально-Східної Європи та держав Балтії Європейський Союз максимально наблизився до України, що надає особливого статусу їхнім відносинам і створює реальні можливості для співпраці.

Висновки. Таким чином, можна зробити такі висновки: одним з пріоритетів зовнішньоекономічної політики України є подальший розвиток відносин з ЄС у довгостроковій перспективі з огляду на політичний, економічний та історичний європейський статус країни; головними пріоритетами розвитку зовнішньоекономічних відносин України з ЄС мають стати трансформація політичного визначення України як держави з перехідною економікою до юридичного закріплення її статусу в законодавстві ЄС з метою отримання відповідних торговельно-економічних, фінансово-кредитних, інвестиційних преференцій.

Особливо важливою є державна підтримка українського високотехнологічного виробництва з метою розширення доступу на європейські ринки, зокрема машинобудівного комплексу, авіаційної та аерокосмічної промисловості, текстильної промисловості, продукції металургійної промисловості та АПК. Дієвими заходами є підтримка ефективних національних товаровиробників шляхом вдосконалення міжнародно-правового механізму захисту їх інтересів, зокрема через укладення відповідних галузевих угод; зняття наявних бар'єрів у торгівлі та поглиблення виробничої кооперації; гармонізація економічного законодавства відповідно до стандартів Європейського Союзу та світової системи торгівлі ГАТТ/СОТ з урахуванням національних економічних інтересів та специфіки економіки України.

Список використаних джерел:

1. Тюріна Н.М., Карвацка Н.С. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 408 с.
2. Черчик Л.Н. Основні проблеми зовнішньоекономічної діяльності підприємств України. Економічний часопис Східно-європейського національного університету імені Лесі Українки. 2015. № 2. С. 21-26.
3. П'янкова О.В., Ралко О.С. Зовнішня торгівля України: проблематика структурних змін та пріоритетів. Економіка і суспільство 2016. № 5.
4. Солошенко Л.О. Зовнішньоекономічна діяльність: організація та документальне оформлення. Харків: Фактор, 2001. 176 с.
5. Солонінко К.С. Інтеграційна політика України: інституційні аспекти. Вісник Житомирського державного технологічного університету. 2010. № 4. С. 299-301.
6. Державна служба статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Бондаренко Л. Н.

Гуржий Н. Г.

Соломіна Д. С.

Харьковский национальный экономический университет имени С. Кузнеця

**АНАЛИЗ СОСТОЯНИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УКРАИНЫ В
СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ**

Резюме

В статье рассмотрены основные показатели, характеризующие внешнеэкономическую деятельность Украины. Определена динамика экспортно-импортной деятельности, представлены ее структура и географическая направленность. На основе проведенного анализа определены основные проблемы и тенденции развития, а также освещены дальнейшие перспективы внешнеэкономической деятельности Украины.

Ключевые слова: экспорт, импорт, внешнеэкономическая деятельность, евроинтеграция, развитие международной деятельности.

Bondarenko L. N.

Hurzhiy N. G.

Solomina D. S.

S. Kuznets Kharkiv National Economic University

ANALYSIS OF INTERNATIONAL ECONOMIC ACTIVITY OF UKRAINE IN MODERN CONDITIONS

Summary

The article considers the main indicators characterizing the international economic activity of Ukraine. The dynamics of export-import activity is determined, its structure and geographic orientation are presented. Based on the analysis, the main problems and trends of development, as well as the prospects of international economic activity of Ukraine are determined.

Key words: export, import, foreign economic activity, eurointegration, development of international activity.